

УДК 343.98:343.611

**КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ
СЕРІЙНИХ ВБИВСТВ**

*Маланчук Петро Михайлович,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
та судочинства ННІ права,
Сумський державний університет*

*Даценко Олексій Ігорович,
студент IV курсу ННІ права,
Сумський державний університет*

У публікації наводиться поняття «серійне вбивство». Наведено елементи, які складають криміналістичну характеристику серійних вбивств. А також детально охарактеризовано кожний елемент криміналістичної характеристики серійних вбивств. В статті розглядаються основні етапи та особливості розслідування та розкриття кримінальних убивств. Детально розглядається криміналістична характеристика серійних убивств, робиться акцент на важливості правильної обробки інформаційної складової приватної криміналістичної методики розслідування серійних убивств. Відзначається важливість і необхідність складання психологічної інформації про злочинця на початковому етапі дослідження. В статті також наводиться список типів дослідницьких версій, висунутих слідчим, які дії вимагаються від слідчого на початковому етапі розслідування. Аналізується перелік необхідних слідчих дій, що сприяють розкриттю злочину, до якого відносяться: огляду місця вчинення злочину, огляду трупа (при його наявності), криміналістичних та судово-медичних експертиз, допиту свідків і підозрюваного, детальний огляд території, що прилягає до місця злочину та ін. У висновках вказується, що ефективність та результативність розслідування серійних вбивств, пов'язано із створенням підходящої криміналістичної методики розслідування злочинів зазначеної категорії, залученням до розслідування спеціалістів-психологів та створенням спеціальних слідчо-оперативних груп, на які необхідно покласти розслідування справ цього виду.

Ключові слова : серійне вбивство, серійний вбивця, психологічний профіль, початковий етап розслідування, версії, типові слідчі ситуації.

Malanchuk P. M., Datsenko O. I. Forensic Characteristic of the Methodic of Serial Murders.

The publication refers to the concept of «mass killing». The elements that constitute the forensic characterization of serial murders are given. Also, each element of the forensic character of serial murders is described in detail. The article deals with the main stages and peculiarities of investigation and disclosure of criminal murders. The forensic description of serial murders is considered in detail, the emphasis is placed on the importance of the correct processing of the information component of a private forensic investigation into serial murders. It is noted the importance and necessity of compiling psychological information about the offender at the initial stage of the study. The article also provides a list of types of research versions put forward by investigators, which actions are required from the investigator at the initial stage of the investigation. The list of necessary investigative actions that facilitate the disclosure of the crime, which includes: review of the place of the crime, inspection of the

corpse (if any), forensic and forensic examinations, questioning of witnesses and the suspect, a detailed review of the territory adjacent to the crime scene and other. The findings indicate that the effectiveness and effectiveness of the investigation of massacres is due to the creation of a suitable forensic methodology for investigating the crimes of this category, involving in the investigation of psychologists and the creation of special investigative task forces that need to investigate cases of this type.

Keywords : serial kill, serial killer, psychological profile, initial stage of investigation, version, typical investigative situations.

Постановка наукової проблеми. На даний час проблема серійної злочинності стає дуже актуальною, адже серійні злочини набувають все більшого і більшого розмаху. Особливо необхідно зупинитися на одному з видів серійних злочинів, а саме на найтяжчому з них – це серійні вбивства. На практиці все склалося так, що проблема серійних вбивств довгий час відносилася до компетенції вчених-криміналістів. Але сьогоднішній розмах цього явища вже не дозволяє вирішити цю проблему наявними у наведених вище фахівців методами. Розкриття і розслідування серійних вбивств, перш за все складна та багатоаспектна проблема.

Так як феномен серійних вбивств постійно інтересував психологів, психіатрів. І у зв'язку з цим в останні роки намітилася тенденція впровадження в цю область психологів і психіатрів, без допомоги яких вчені-криміналісти вже не можуть дати вичерпної відповіді на питання: хто, чому і як стає «серійним вбивцею» і, як наслідок, не можуть виробити життєздатну кримінологічну стратегію відносно захисту суспільства від цієї патології. Адже індивіди, які для навколишніх нерідко здаються зовсім звичайними, спроможні вчинити жорстоке, зовні нічим не мотивоване вбивство.

Серійні вбивства відносяться до найбільш тяжких, жорстоких, особливо небезпечних, резонансних та завуальованих злочинів. Феномен «серійних вбивць» – це явище, яке не можна, на жаль, докорінно винищити, проте можна істотно збільшити рівень розкриття цих злочинів шляхом практичної реалізації теоретичних засад формування структурних елементів криміналістичної характеристики серійних вбивств.

Проблемами, які мають відношення до вчинення серійних вбивств, їх криміналістичної характеристики, методи розслідування приділяли увагу наступні вчені: Г. А. Аванесов, Ю. М. Антонян, С. А. Афанасьєв, Е. У. Бабаєв, В. П. Бахін, Р. С. Белкін, А. Ф. Волобуєв, Ю. П. Гармаєв, Б. Л. Гульман, В. А. Журавель, В. І. Иванов, В. Н. Ісаєнко, В. О. Коновалова, І. Ф. Крилов, О. П. Кучинська, В. Г. Лукашевич, В. В. Новік, В. О. Образцов, С. М. Пілецька, О. С. Саїнчин, Ю. М. Самойлов, Н. А. Селіванов,

В. Л. Сінчук, А. В. Старушкевич, В. Ф. Статкус, В. Ю. Шепітько, Б. В. Шостакович та інші.

Мета статті – поглиблений науковий аналіз криміналістичної характеристики та методики розслідування серійних вбивств.

Виклад основного матеріалу. Серійні вбивства являють собою певний різновид умисного заповідання смерті іншій людині, а точніше – це сукупність таких злочинів, послідовно і з певним розривом у часі скоєних однією і тією же особою за умови збігу мотивів, мети, способу їх вчинення [1, с. 121].

Визначення поняття серійних вбивств у криміналістичній літературі з'явилося в 1991 р., хоча саме це поняття походить із США, адже у цій країні такі злочини є досить поширеними. Вперше, дане поняття сформулював Ю. М. Самойлов, позначивши ним вчинення особою або групою осіб декількох злочинів цього виду, які мають логічний зв'язок: однаковий мотив, один і той же об'єкт посягання, спосіб, місце скоєння злочину [5, с. 11; 4, с. 151].

Серійні вбивства представляють систему злочинів, які локалізовані часом, простором та діями однієї і тієї самої особи. Отже, криміналістична характеристика цих злочинів включає в себе такі дані, які допоможуть в подальшому відтворити обстановку, яка притаманна лише серійним злочинам, які скоєні певними особами.

До криміналістичної характеристики відносять такі елементи: предмет злочину; спосіб вчинення вбивств; механізм вчинення вбивств; слідова картина серійних вбивств; криміналістична характеристика вбивці; взаємозв'язок певного епізоду із вчиненою серією вбивств; обстановка скоєння злочину; мета та мотив вчинення серійних вбивств [11, с. 238].

Основним елементом криміналістичної характеристики є спосіб скоєння вбивства. За цим елементом можна дізнатися досить багато подробиць, які в подальшому допоможуть спрямувати розслідування справи на правильний шлях [10].

Наступним елементом криміналістичної характеристики даних злочинів є предмет злочину. Предметом вбивств взагалі, є найцінніше чим

наділена кожна особа – це її життя. Цей предмет присутній в усіх видах вбивств, яким є життя особи [6, с. 168].

Механізм скоєння вбивства як елемент криміналістичної характеристики дає можливість уявити, які ж події відбувалися й у якій послідовності. За наявності побудованої моделі механізму вчинення злочину можна перевірити показання потерпілого, свідків про події, свідками яких вони були, що саме відбулося, і можуть бути з'ясовані додаткові докази вбивства.

Ще одним не менш важливим елементом є слідова картина даного злочину, цей елемент представляє собою систему різноманітних слідів, які залишені убивцею та жертвою на місці злочинних діянь (всі матеріальні сліди, які лишаються на жертві від знаряддя вбивства; труп; сліди від взуття), які підтверджують про перебування злочинця на місці вбивства [10].

Особистість злочинця-серійного вбивці з величезною часткою ймовірності можна назвати центральним елементом криміналістичної характеристики, адже саме цим елементом обумовлена вся унікальність явища серійних вбивств. Серійний вбивця – це особа, яка протягом певного часового проміжку, який в переважній більшості становить від декількох місяців до року, вчиняє три та більше вмісних вбивства різних осіб за обставин, які обтяжують покарання [9, с. 153-154].

Аналіз особистості злочинця, складання його психологічного портрета (психопрофіля) – це один з найважливіших етапів при розслідуванні вбивств, що характеризуються ознаками серійності. При наявності ознак серійності в злочинах, складання психологічного портрета злочинця є невід'ємною частиною методики розслідування таких злочинів. При відсутності таких ознак психопрофіль допомагає звизити коло підозрюваних не тільки по одному виду злочинів, а й по різноманітним злочинів. Серійний вбивця – це чоловік білої раси старше 30 років із середнім або високим рівнем інтелекту, що має постійну роботу або бізнес, неодружений або розлучений, не служив в армії і не проявляє інтересу до служби в правоохоронних органах [13, с. 204].

Ще один елемент криміналістичної характеристики – це зв'язок певного злочину із даною серією вбивств. Взаємозв'язок певного злочину із серією одноманітних злочинів, проводиться з'ясування наступних обставин: чи є ці декілька вбивств серією, чи відноситься певний епізод до цієї серії, а якщо так, то чим це можна підтвердити? Якщо взаємозв'язок підтверджується, то на підставі уже існуючої інформації робиться

висновок про об'єднання певних кримінальних справ.

Також під час розслідування серійних вбивств має значення обстановка скоєння злочину, яка включає в себе місце, час вчинення злочину, територію, де було вчинено злочин. Місце вбивства безсумнівно пов'язане із житлом злочинця або його жертви, або із напрямками пересування потерпілого на роботу, на відпочинок. Наступний елемент – це час серійних убивств найчастіше нічний, якщо вбивства відбуваються сексуальним маніяком [11, с. 241].

Мета і мотиви можуть бути багатоманітними, і в переважній більшості залежить від специфіки самого вбивства: особи злочинця, місця скоєння вбивства, особи й роду занять потерпілого, предмета зазіхання й багатьох інших ознак [6, с. 169].

Ще одними досить важливими елементами криміналістичної характеристики серійних вбивств є способи підготовки; способи скоєння та способи приховування. Способи підготовки серійного вбивства включають у себе такі дії відносно готування (вибір знаряддя для вбивства; збирання даних про жертву; обрання автотранспорту, якщо він буде потрібний для вчинення злочину; створення певних умов для скоєння вбивства). Спосіб вчинення та приховання злочину є підґрунтям криміналістичної характеристики убивств. Спосіб вчинення убивства може вказати на стать злочинця, його фізичну підготовку, особливі навички, можливий рід занять. Способи приховання серійних вбивств різноманітні, які включають в себе дії зловмисника із знищення або приховування трупа, переміщення трупа з місця вбивства у інше місце, розчленування й спотворювання трупа, приховання знаряддя убивства, знищення слідів на місці убивства та інші дії. Спосіб приховування вбивства може демонструвати зв'язок злочинця й жертви [12, с. 319-320].

Криміналістична характеристика серійних вбивств є специфічною криміналістичною категорією. Вона являє собою сукупність відомостей про обставини його вчинення, що містяться в матеріалах попереднього розслідування, оперативно-розшукової діяльності і в інших джерелах інформації [3, с. 122]. Складається, як правило, з двох груп елементів. До першої групи входять загальні елементи: місце, час, механізм вчинення і дані про особу злочинця. Другу групу складають елементи, властиві лише окремим епізодам складових серію вбивств, але доповнюють загальні ознаки і також мають значення для розкриття цієї серії. Загальний склад

характеристики серій вбивств відрізняється підвищеним ступенем конкретності.

На початковому етапі розслідування особливого значення набуває матеріально-фіксована інформація, відображена у слідах. Грунтуючись на ній, слідчий отримує найбільш важливі відомості відносно особи злочинця, формуючи і поповнюючи тим самим компоненти слідчої ситуації. На підставі вихідної слідчої ситуації висувуються версії того, що сталося і планується алгоритм (тактика і стратегія) подальших слідчих дій.

У процесі розслідування серійних вбивств на початковому етапі можна виділити наступні типові слідчі ситуації:

1) вбивство неочевидне: особистість потерпілого невідома, проте є можливість впізнати труп, злочинець невідомий;

2) вбивство неочевидне: особистість потерпілого відома (мається заява про зникнення людини), даних про злочинця немає («без трупа»);

3) вбивство неочевидне: особистість потерпілого невідома, труп впізнати неможливо в зв'язку із спотворення особи трупа або виявлення частин розчленованого трупа («непізнаний труп»), даних про злочинця теж немає [8, с. 114-115].

Для вирішення типових слідчих ситуацій слідчий будує версії та будує план розслідування. План складається розгорнутий, докладний, за участю усіх членів слідчо-оперативної групи, який дозволяє деталізувати слідчі дії та оперативні заходи. Основу плану складають версії. Типовими версіями у справах про серійні вбивства є такі: вбивство скоєно особою з кола знайомих, родичів; вбивство скоєно особою з кола товаришів по службі, колег по роботі; вбивство скоєно особою з числа інших зв'язків жертви; вбивство скоєно раніше судимими особами за аналогічні злочини, вчинені подібним способом; вбивство вчинене особою, що раніше не судимим, але схильним до скоєння тяжких злочинів; вбивство скоєно сексуальним маніяком; вбивство скоєно особою, яка перебуває на обліку в психдиспансері; вбивство скоєно особою по екстремістським мотивами; вбивство скоєно з помсти [2, с. 98].

Для перевірки версій слідчий планує і реалізує програму слідчих дій і розшукових заходів. У кожній слідчій ситуації зміст і алгоритм дій може бути різним. У комплекс первинних слідчих і розшукових дій кожної з ситуацій найчастіше входять наступні:

- огляд місця події. В якості основних блоків огляду місця події можуть бути названі такі найхарактерніші, для зіставлення з іншими вбивствами і вирішення питання про їх

аналогічність: характер місця виявлення трупа (однотипність). Орієнтовна версія скоєння вбивств (збігу). Сліди злочинця на місці події (однорідність, іноді ідентичність). Спосіб вчинення злочину і зброю вбивства. Дані, що характеризують потерпілих. Проводиться детальний огляд трупа: зовнішній огляд трупа найчастіше проводиться на місці події. При цьому в протокол огляду включається опис обстановки місця події і трупа. У тому випадку, якщо огляд трупа проводиться в іншому місці складається окремий протокол.

- призначається судово-медична експертиза трупа;

- проводиться перевірка по криміналістичним і розшуковим обліками;

- пред'являється труп для впізнання родичам, знайомим, сусідам;

- при скоєнні вбивства в житлі проводиться квартирний обхід з метою встановлення свідків; при скоєнні вбивства в нежитловому приміщенні також проводиться поверховий обхід будівлі, опитування працівників; при скоєнні вбивства на відкритій місцевості доцільно обстежити прилеглу територію з метою знаходження різних установ і відеокамер зовнішнього спостереження, а також «прочесати» місцевість, бажано в бік відходу вбивці, з метою зняття слідів злочину і речових доказів [7, с. 98];

- затримання і особистий обшук підозрюваного;

- огляд, вилучення одягу і речей підозрюваного;

- допит підозрюваного і отримання зразків для порівняльного дослідження (слини, крові, волосся);

- проведення обшуку за місцем проживання, роботи та в інших місцях (гаражі, дачі) підозрюваного [2, с. 99].

Висновки. Таким чином, необхідно відзначити, криміналістична характеристика серійних вбивств, має важливе значення, адже від встановлення елементів криміналістичної характеристика дає можливість подальшому розслідуванню злочину, висуненню конкретних версій. Лише органічна інтеграція усіх висунутих версій дозволить зробити інформаційний стрибок для подолання невизначеності у кримінальній справі і суттєво підвищити ефективність розслідування. Ефективність та результативність розслідування серійних вбивств, пов'язано із створенням підходящої криміналістичної методики розслідування злочинів зазначеної категорії, залученням до розслідування спеціалістів-психологів та створенням спеціальних слідчо-оперативних груп, на які необхідно покласти розслідування справ цього виду.

Використана література :

1. Антонян Ю. М. Криминология. – М. : Юрайт, 2013. – 522 с.
2. Вантеева О. К. Методика расследования серийных убийств // Новый юридический вестник. – 2017. – №1. – С. 96-100.
3. Волохова О. В., Егоров Н. Н., Жижина М. В. Криминалистика / О. В. Волохова, Н. Н. Егоров, М. В. Жижина. – М.: Проспект, 2011. – 516 с.
4. Галкина А. В. Криминалистическая характеристика серийных убийств / А. В. Галкина // Сибирские уголовно-процессуальные и криминалистические чтения. – 2015. – № 1. – С. 150-154.
5. Дворкин А. И. Расследование похищения человека: учеб. пособие. – М. : Норма, 2008. – 112 с.
6. Джежула Т. І. Механізм впровадження моделі криміналістичної характеристики серійних вбивств / Т. І. Джежула // Наше право. – 2014. – № 6. – С. 167-172.
7. Драпкин Л. Я., Долинин В. Н. Особенности расследования серийных убийств: Учебное пособие / Л. Я. Драпкин, В. Н. Долинин. – Екатеринбург, 2016. – 226 с.
8. Корчагин А. А. Следственные ситуации и алгоритмы в деятельности по предварительному расследованию и судебному разбирательству уголовных дел об убийствах / А. А. Корчагин // Научные ведомости. Серия. Философия. Социология. Право. – 2011. – № 20 (115). – Выпуск 18. – С. 114-119.
9. Медведєв В. С. Кримінально-психологічна характеристика умисного серійного вбивці / В. С. Медведєв, О. А. Левенець // Юридична психологія. – 2016. – № 1. – С. 151-162.
10. Саїнчин О. С. Криміналістична характеристика серійних убивств: аналіз структури [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/2956/%CE>
11. Саїнчин О. С. Проблеми визначення деяких елементів криміналістичної характеристики серійних вбивств / О. С. Саїнчин // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. / редкол. : С. В. Ківалов (голов. ред.), Л. І. Кормич (заст. голов. ред.), Ю. П. Аленін [та ін.] ; МОНмолодьспорт України ; НУ ОЮА. – Одеса : Фенікс, 2012. – Вип.. 45. – С. 236-241.
12. Саїнчин О. Аналіз структури деяких елементів криміналістичної характеристики серійних вбивств / О. С. Саїнчин // Вісник Львів. ун-ту. Серія юридична. – 2012. – Вип. 55. – С. 316-320.
13. Толкачова Л. В. Особистість злочинця як центральний елемент криміналістичної характеристики серійних вбивств / Л. В. Толкачова // Юридичні науки: проблеми та перспективи: матеріали III Міжнар. науч. конф. (Г. Казань, травень 2015 р). – Казань: Бук, 2015. – С. 203-207.